

Katsausartikkeli

Näkyvätkö suomalaisen korkeakoulupolitiikan kristallipallossa lukukausimaksut?

Mikko Poutanen, yhteiskuntatieteiden tohtori, erikoistutkija, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Turun yliopisto

Abstrakti

Tämä katsausartikkeli pohtii kaikkien opiskelijoiden lukuvuosi- tai lukukausimaksujen todennäköisyyttä osana suomalaisen korkeakoulupolitiikan akateemisen kapitalismin kehityksen jatkumoa. Etenkin talouden ja liike-elämän toimijat ovat jo pitkään pitäneet lukukausimaksuja tarpeellisina suomalaisen korkeakoulutuksen laadun turvaamiseksi ja pääosin julkisrahoitteisen korkeakoulutuksen rahoituspohjan laajentamiseksi. Katsaus hyödyntää aiempaa lukukausimaksukeskustelua sekä poliittisissa asiakirjoissa että julkisuudessa ja pohtii, miten lukukausimaksuja saatettaisiin edistää puoluepoliittisen järjestelmän ulkopuolelta käsitteellisesti ja osana laajentuvaa yliopistoautonomiamia. Katsaus myös lyhyesti käsittelee lukukausimaksujen kansainvälisiä kokemuksia ja sitä, miten ne edistävät julkisten palveluiden siirtymistä entistä vahvemmin finansialisaation piiriin.

Avainsanat: korkeakoulupolitiikka, lukukausimaksut, yliopistot, opetus- ja kulttuuriministeriö

<https://doi.org/10.51810/pt.125176>

Akateeminen kapitalismi ja talouden prioriteetit

Kriittisessä korkeakoulututkimuksessa on nostettu esiin etenkin anglo-amerikkalaisen korkeakoulujärjestelmän järjestäytyminen uudelleen akateemisen kapitalismin ehtojen mukaisesti, ja siinä on korostettu, kuinka tutkimuksen ja opetuksen taloudelliset tavoitteet asetetaan tieteen tai akateemisten tavoitteiden yli (Slaughter ja Rhoades 2004). Korkeakoulutuksella on oleellinen rooli arvonluojana globaalien tietotalouksien välisessä kilpailussa (Olssen ja Peters 2005; ks. myös Poutanen 2022). Euroopan unionin korkeakoulutusmarkkinoita koordinoivan Bolognan prosessin pyrkimyksenä on tehdä Euroopasta maailman kilpailukykyisin tietotalousalue, mikä toimii eurooppalaisen akateemisen kapitalismin kontekstina (Kauppinen ja Kaidesoja 2014, 32; Slaughter ja Cantwell 2012, 590). Kansantalouksien välinen kilpailu tiedontuotannon globaaleilla markkinoilla asettaa merkittäviä suorituspaineita korkeakouluille (Cantwell ja Kauppinen 2014; Kauppinen 2015; Slaughter ja Cantwell 2012; ks. myös Münch 2020). Akateeminen kapitalismi ei kuitenkaan tarkoita, että yliopistot muuttuisivat yrityksiksi vaan että korkeakoulujärjestelmä omaksuu piirteitä, jotka vähentävät tieteen asemaa julkishyödykkeenä (Kaidesoja ja Kauppinen 2018, 100–101). Käytännössä julkisen ja yksityisen sektorin rajat sumentuvat.

Myös suomalaista korkeakoulusektoria on pyritty muokkaamaan – uudistajien mukaan modernisoimaan – jotta se soveltuisi paremmin markkina-logiikan piiriin (Kuusela ym. 2021). Korkeakoulujen täytyy vastata paremmin sille ulkoisten sidosryhmien odotuksiin ja tarpeisiin. Tähän liittyy myös uuden julkisjohtamisen (*New Public Management*) merkitys korkeakoulukentän uudistumisessa (Patomäki 2005). Suomalaisen akateemisen kapitalismin edistämisen tähän asti merkittävimpanä uudistuksena voidaan pitää yliopistolain uudistusta, joka astui voimaan vuonna 2010 (Poutanen ym. 2022). Suomalaisen akateemisen kapitalismin piirteisiin liittyykin eurooppalaisittain poikkeuksellisen vahva opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) tulostavoitteinen ohjaus rahoitusmallin kautta (Kivistö ym. 2019): määrällisten tuotantoindikaattoreiden rooli korostuu toiminnan ohjauksessa. Tuloksellisuuden ohjaus muovaa tulospaineiden keskellä urakoivien tutkijoiden työtä, mikä muodostaa uusia akateemisia subjekteja, joille korkeakoulutus ilmenee kaupallisena tuotteena (Saarinen 2022; ks. myös Ball 2021; Morrissey 2013).

Akateemisen kapitalismin piiriin lukeutuvat myös lukuvuosi- tai lukukausimaksujen [1] kaltaiset korkeakoulutuksen markkinamekanismit: angloamerikkalaisessa kontekstissa kirjoittaen Sheila Slaughter ja Brendan Cantwell (2012, 603) katsovat, että lukuvuosimaksut ovat korkeakoulujen tulovirroista luotettavimpia, sillä lukuvuosimaksu on käytännöllinen tapa tuottaa koulutus vertailukelpoiseksi markkinahyödykkeeksi, mikäli tämä on koulutuspolitiikan tavoitteena. Lisäksi lukukausimaksut lisäävät koulutuksen rahavirtoja paitsi korkeakouluissa myös niiden ulkopuolella: maksujen myötä myös opintolainoilla on suurempaa kysyntää. Näin kasvaa myös todennäköisyys *finansialisaatiolle* eli rahoitusmarkkinoiden roolin, kontrollin ja intressien kasvulle korkeakoulutuksen rahoitusvirtojen järjestymisessä (Eaton ym. 2016). Finansialisaatiolla on erityisen vahva yhteys velkavetoiseen talousmalliin (Davis ja Kim 2015; ks. myös Gronow 2022, 200–201). Toisin sanoen korkeakoulut ja niiden opiskelijat asetellaan entistä tiukemmin markkinoiden kaitseluun piiriin. Tuukka Kaidesoja ja Ilkka Kauppinen (2018) toteavat, että koska Suomessa ei ole lukukausimaksuja, akateemisen kapitalismin mukainen finansialisaatio on myös ollut vähäisempää.

Muutospaineita lukukausimaksujen suhteen on silti Suomessakin ollut. EU:n ja Euroopan talousalueen (ETA) ulkopuolisten opiskelijoiden maksullisen korkeakoulutuksen kokeilu sisältyi Vanhasen toisen hallituksen ohjelmaan vuonna 2007 (VNK 2007, 30). Kokeilun perusteella Sipilän hallitus päätti ottaa vuonna 2015 käyttöön lukuvuosimaksut EU/ETA-alueen ulkopuolelta tuleville korkeakouluopiskelijoille. Tämän jälkeen on säännöllisesti keskusteltu etenkin liike-elämän ja taloustoimijoiden edunvalvontatyössä tarpeesta laajentaa maksut koskemaan kaikkia korkeakouluopiskelijoita (Määttä ja Vihriälä 2017; Vihriälä ja Määttä 2017; Vihriälä ym. 2020). Raporteissa tiedotetaan, että tällainen päätös edellyttäisi lainsäädännön muutoksia, sillä nykyisellään korkeakoulutuksen opetus on lain mukaan Suomessa maksutonta Suomen kansalaiselle. Raporteissa lukukausimaksut esitetään keinona turvata korkeakoulutuksen tarvittavat resurssit kansainvälisten tietotalouksien välisessä kilpailussa, tukea opetuksen laatua tekemällä opiskelijoista etujaan valvovia asiakkaita ja leventää korkeakoulujen rahoitusvirtoja julkisen talouden menovähennysten uhkaaman julkisen sektorin ulkopuolelle.

Tässä artikkelissa luotaan katsausomaisesti suomalaista lukukausimaksukeskustelua sekä pohdin, miten lukukausimaksujen edistäminen kytkeytyy

osaksi akateemista kapitalismia ja missä institutionaalisessa valossa maksujen edistäminen ilmenee vuoden 2023 alussa – aivan eduskuntavaalien edellä. Tekstissä hahmottuu, kuinka monet erilaiset institutionaaliset toimijat ovat ottaneet kantaa maksujen puolesta. Lukukausimaksut tuskin olisivat suosittua vaalipolitiikkaa, mistä syystä on mahdollista, että maksullisen koulutuksen aloite ei tulisikaan hallitusohjelmassa poliitikoilta vaan yliopistoilta – esimerkiksi yliopistojen rehtorien neuvoston (Unifi) välityksellä – tai OKM:n suositukseksi ”täydentää” korkeakoulujen rahoituspohjaa, tai jopa yliopistoautonomiamia, maksut mahdollistamalla.

Lukukausimaksujen puoltavat puheenvuorot Suomessa

Korkeakoulutuksen maksullisuutta Suomessa on nostettu esiin erityisesti liike-elämän edunvalvojien erilaisissa raporteissa ja kannanotoissa. Kannanottoja ei kenties ole ollut määrällisesti paljon vuosien mittaan, mutta jos niiden institutionaaliset taustat huomioidaan, ne ovat voimakkaita avauksia maksujen puolesta. Maksuttomassa korkeakoulujärjestelmässä merkittävimmät avaukset yleensä ovatkin maksujen sallimisen suuntaan, eikä maksuttomuuden puolesta yleensä juuri argumentoida muutoin kuin opiskelijoiden toimesta mutta tällöinkin usein vain vastineissa maksullisuutta puoltaviin avauksiin.

Helsingin yliopiston kansleri Kari Raivio ehdotti lukukausimaksuja jo vuonna 2007 Elinkeinoelämän valtuuskunnan EVAn analyysissään yliopistojen kestäväen rahoituspohjan ja korkeakoulutuksen laadun takaamiseksi (Raivio 2007). Yliopistolakia ja ammattikorkeakoululakia muutettiin heti Sipilän hallituksen alussa syksyllä 2015 mahdollistamaan lukuvuosimaksut EU/ETA-alueen ulkopuolelta tuleville korkeakouluopiskelijoille. Lukuvuosimaksun alarajaksi määrättiin 1500 euroa, mutta käytännössä lukuvuosimaksun suuruus ”vaihtelee korkeakoulusta ja tutkinnon tasosta riippuen 2 100 eurosta 18 000 euroon” (OKM 2018a, 25). Maksuja perusteltiin myös koulutusviennin mahdollisuuksien ja korkeakoulujen rahoituspohjan laajentamisella, minkä lisäksi haluttiin ”korostaa koulutuksen laadun merkitystä kilpailutekijänä” (VNK 2015). Maksujen yhteys akateemiseen kapitalismiin alkaa hahmottua.

Jo mainitun Raivion raportin (2007) taustalla olleen EVAn ohella maksuja ovat puoltaneet Elinkeinoelämän tutkimuslaitos Etlä (Etlä 2022; Määttänen

ja Vihriälä 2017; ks. myös Vihriälä ja Määttänen 2017) sekä Keskuskauppakamari (2020) muistioillaan ja raporteillaan. Taloustutkijoista myös Matti Virén (2011) sekä Allan Seuri ja Hannu Vartiainen (2018, 39) ovat päätyneet ehdottamaan lukukausimaksuja yliopistojen taloudellisen vakauden takaamiseksi. Aihetta pidetään jatkuvasti mukana etenkin ekonomistijohtoisessa julkisessa keskustelussa: esimerkiksi vuonna 2020 valtioneuvoston raportissa ehdotettiin lukukausimaksuja osaksi talouspolitiikan strategiaa koronakriisissä (Vihriälä ym. 2020).

Maksuja puoltavissa puheenvuoroissa toisinaan katsotaan olevan taloustieteellinen konsensus, kuten Heikki Pursiainen asian asetteli Etlan vuoden 2017 raporttien ympärillä käydyssä julkisessa keskustelussa viestintäpalvelu Twitterissä (Pursiainen 2017). Taavi Sundell (2017) on huomauttanut, kuinka ongelmallista yhteiskunnallisen tiedonmuodostuksen kannalta on, jos maksujen kannattajat profiloituvat julkisessa keskustelussa ”talousviisaiksi” mutta vastustajat ”ideologisiksi”. Asetelma toistaa julkisen keskustelun tilaa kutistavaa eksklusiivisen asiantuntijatiedon episteemistä hallintaa, jossa (talous) asiantuntijuuden vastakohtaksi asetetaan ideologisuus pyrkimyksenä lopettaa keskustelu (Eskelinen ja Jonker-Hoffrén 2017).

Maksuja puoltavien raporttien taustalla kuultaa oletus, että julkisen talouden kyky sijoittaa korkeakoulutukseen tulevaisuudessa on vaarantunut. Etlan (2022) raportin pohjalta, jossa lukukausimaksut asetetaan Suomen julkisen sektorin velkaantumisen kontekstiin, käy selväksi, että lukukausimaksuilla on tarkoitus myös helpottaa julkisen sektorin maksuvelvoitteita. Toisin sanoen julkisen sektorin rahoitusta yliopistoille voidaan leikata, ja siten pyrkiä vähentämään velkaantumista, jos yliopistoille annetaan mahdollisuus paikata rahoitusvajetta veloittamalla lukukausimaksuja.

Koska korkeakoulujen tehtävä on toimia yksityissektorin tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoiminnan (TKI) kirittäjänä, työ- ja elinkeinoministeriön vuonna 2022 julkaistussa raportissa lukukausimaksujen katsotaan tukevan talouskasvua (TEM 2022; ks. myös OKM 2018b). Lukukausimaksujen puuttuminen nähdään suoranaisena ongelmana suomalaisten korkeakoulujen rahoituspohjan kannalta.

Muitakin perusteita maksuille on esitetty. Tampereen yliopiston strategia-työn webinaarissa [2] 22.8.2022 OKM:n kansliapäällikkö Anita Lehikoinen perusteli lukukausimaksuja ensinnäkin julkisen rahoituspohjan kutistumisella.

Toiseksi ongelmaksi määriteltiin suomalaisten opiskelijoiden liian hidas valmistumistahti: tietotalouksien välisessä kilpailussa valmistumistahdin täytyy nopeutua, ja lukukausimaksuilla esitettiin olevan valmistumista vauhdittava vaikutus. Kolmantena perusteena esitettiin lukukausimaksut osana yliopistoautonomian määritelmää [3]: eurooppalaisessa vertailussa suomalaisten yliopistojen *autonomiapisteystystä* laskee se, että yliopistot eivät voi määrittää itse lukukausimaksujaan. Tämä määritelmä on peräisin yliopistosektorin eurooppalaisen etujärjestön European University Associationin materiaaleista (EUA 2017, 60). Samaissa materiaaleissa tosin hieman myöhempänä todetaan myös, että julkisen rahoituksen leikkaaminen saattaa pakottaa ottamaan käyttöön lukukausimaksut, joiden taloudellinen merkitys suomalaisten yliopistojen rahoitus pohjalle olisi kuitenkin luultavasti vähäinen (emt. 62).

Lisäksi joulukuun alussa 2022 julkaistussa valtiovarainministeriön virkamiespuheenvuorossa suositeltiin lukukausimaksujen käyttöönottoa (VM 2022, 20) kuitenkin suojaten opiskelijoita ”maksujen mahdollisilta haittavaikutuksilta” – tätä enempää selventämättä. Puheenvuoron mukaan maksut vahvistaisivat korkeakoulujen rahoitus pohjaa mutta myös korkeakoulujen itsenäisyyttä (toisin sanoen autonomiaa).

Suomalaiset opiskelijat ovat vastustaneet lukukausimaksuja jo pitkään, myös EU- ja ETA-maiden ulkopuolisille opiskelijoille (Karhu 2007; Savin 2015). Esimerkiksi Etlan raporteissa ja puheenvuoroissa maksut oikeutetaan yleensä perustelemalla korkeakoulutuksen keskimäärin positiivista vaikutusta tulotasoon. Samoin maksuja oikeutetaan ehdotetuilla opintolaina- ja takaisinmaksujärjestelmillä, jotka palkitsevat määrääjassa valmistumisen. Tällaisia kannustimia on jo nykyisessä opintolainajärjestelmässä, ja vastaavia esimerkkejä löytyy kansainvälisesti. Maksujen puoltajien raporttien perusteella annetaan ymmärtää, että maksuja määritellessä sovittavat ehdot olisivat enemmän tai vähemmän pysyvät hamaan tulevaisuuteen. Näin ei kansainvälisen kokemuksen perusteella kuitenkaan ole, eikä näin voida odottaa Suomessakaan olevan: korkeakoulupolitiikka reagoi muuttuviin olosuhteisiin usein maksujen tasoa nostamalla. Samoin ovat muuttuneet maksujen myötä merkitystään kasvattaneet opintovelkajärjestelmät.

Miten lukukausimaksut ovat vaikuttaneet korkeakoulujen sisäiseen dynamiikkaan muualla?

Raakel Plamper ja Arto Jauhiainen (2021, 84) koostavat maksuja käsittelevässä kansainvälisen tutkimuskirjallisuuden katsauksessaan neljä asemointia opiskelijalle suhteessa lukukausimaksuihin: ”1) opiskelija rationaalisenä koulutukseen sijoittajana, 2) opiskelija oikeuksistaan tietoisena palvelunkäyttäjänä, 3) opiskelija koulutuksen laadun määrittäjänä ja 4) opiskelija koulutuksen yhteistuottajana”. Erityisesti kohta 1 sopinee taloustieteelliseen mallinnukseen, jossa markkinamekanismein kehystetystä korkeakoulutuksesta tulee suorittava eli performatiivinen elämänvaihe, jossa tulosvastuuseen sidotaan yliopistot, niiden henkilökunta sekä opiskelijat (Ball 2021; Hilpelä 2004). Korkeakoulutuksen prosessia virtaviivaistettaisiin, kuten minkä tahansa tuotteen valmistamista (Plamper ja Jauhiainen 2021, 91).

Kansainväliset kokemukset ovat kuitenkin vaihtelevia. Myös Isossa-Britanniassa alun perin lähdettiin liikkeelle siitä, että maksut määrättiin vain ulkomaalaisille opiskelijoille. Tämän avulla maksut myöhemmin laajennettiin koskemaan kaikkia. Ensimmäiset maksut Isossa-Britanniassa toteutti konservatiivipuolueen Margaret Thatcher, mutta lukukausimaksut kaikille määräsi Tony Blairin New Labour [4]. Lukuvuosimaksuille määrättiin katto, mikä antoi käsityksen maksujen kohtuullisuudesta. Englantilaiset korkeakoulut ovat kuitenkin paitsi monin osin pitäneet maksut katossa myös saaneet poliitikot nostamaan kattoa vuosi toisensa jälkeen vetoamalla krooniseen resurssipulaansa (Yle 2011). Maksukatto onkin noussut alkuperäisestä tuhannesta punnasta jo yli yhdeksään tuhanteen puntaan 24 vuodessa. Koska koulutuksen ”hintaa” ymmärrettiin koulutuksen ”arvona”, korkeakoulujärjestelmä myös eriarvostui nopeasti (Fleming 2021, 13–14; Adonis 2017). Maksukatton nostaminen voi myös vähentää poliitikkojen kokemaa painetta kasvattaa yliopistojen julkista rahoitusta [5]. Moni maksuja edistäneistä toimijoista on sittemmin muuttanut mieltänsä (Adonis 2017).

Koska lukukausimaksujen puolesta argumentointiin liitetään mielikuvia paremmasta rahoituksesta ja paremmasta opetuksen laadusta, niitä voidaan perustella korkeakoulujen henkilöstön edun mukaisina. Epävarmoissa uranäkymissä lukukausimaksujen tuoma lisärahoitus opetukseen saattaa kuulostaa lupaavalta. Kokemus brittiläisestä järjestelmästä kuitenkin osoittaa, että nämä

tulot eivät ainakaan ajan myötä heijastu henkilöstön palkkaukseen, työoloihin tai ennustettavimpiin uriin (ks. esim. Fleming 2021; Loveday 2018; McCarthy ym. 2017). Lisäksi opiskelijoiden odotukset yliopiston ”asiakkaina” ovat kasvanneet ja muuttaneet korkeakoulujen sisäistä toimintalogiikkaa (Farrelly 2020; Anonymous Academic 2015). Opiskelijoiden ja yliopistojen – samalla myös opettajien – suhde rakentuu näin asiakassuhteeksi ja edelleen vaihtosuhteeksi, joka sopii yhteen ekonomistisen koulutuksen välineellistä arvoa korostavan argumentoinnin kanssa. Koulutus ei tällöin enää ilmene julkishyödykkeenä, ja yliopistoyhteisön sisäinen dynamiikka muuttuu. Korkeakouluille opiskelijoiden asiakastyytyväisyys on vain yksi indikaattori muiden joukossa [6]. Myös suomalaiset vierailijat angloamerikkalaisissa korkeakouluissa ovat havainnoineet, etteivät lukukausimaksut ole johtaneet henkilöstön olojen parantumiseen ja että markkinaistunut hallintotapa edelleen pyrkii säästämään nimenomaan työntekijöiden palkasta tai etuuksista (Siivonen 2018; Patomäki 2005).

Tutkimusten mukaan kuitenkin ainakin osa suomalaisista opiskelijoista vaikuttaa olevan avoin ajatukselle siitä, että asiakasorientaatio voisi parantaa korkeakoulujen kykyä vastata heidän odotuksiinsa (Vuori 2013; Nieminen ja Tuijula 2011). Toisaalta brittiläiset opiskelijat eivät myöskään ole mieltäneet itseään ”asiakkaiksi” (Saunders 2015). Maksullinen korkeakoulutus on myös liittännyt angloamerikkalaisen korkeakoulutuksen finansialisaation eli rahoitusmarkkinaistumisen piiriin, sillä lukukausimaksut kasvattavat opintolainan tarvetta. Lukukausimaksuihin liittyvä finansialisaatio on tähän asti erottanut monet pohjoismaiset korkeakoulujärjestelmät kansainvälisistä verrokeistaan. Korkeakoulutuksen finansialisaatiosta on lähinnä negatiivisia kokemuksia opiskelijoiden tasolla (Engelen ym. 2014). Lukukausimaksujen finansialisaation mahdolliset hyödyt ovat myös korkeakoulutukselle itselleen ulkoisia. Siten ne muokkaavat korkeakoulutusta julkishyödykkeestä yksityisten rahoituspääomien piiriin kuuluvaksi tekijäksi, akateemisen kapitalismin mukaisesti. Finansialisoituneet toimijat ovat myös aiempaa alttiimpia markkinashokeille, kuten esimerkiksi koronapandemian kohdalla nähtiin (Andrew ym. 2020; Jayasuriya 2020).

Maksujen poliittinen ohituskaista

Suomalaisen korkeakoulutuksen maksuttomuutta on perinteisesti perusteltu koulutuksellisella tasa-arvolla (Henttonen 2008). Lukukausimaksuja on tutkimuskirjallisuudessa pidetty eriarvoisuutta kasvattavina tekijöinä (Kivinen ja Hedman 2016, 88). Vaikka maksuton koulutus on Suomessa pitkän institutionaalisen perinteen tulos ja lailla suojattu, EU/ETA-maiden ulkopuolisten opiskelijoiden maksut ovat jo muuttuneet arjeksi – pelättyä pudotusta näiden opiskelijoiden määrässä ei myöskään tullut (Kämppi 2021; Yle 2019). [7] Lukukausimaksujen käyttöönottoa ei enää pidetä uhkana suomalaisten korkeakoulujen kansainvälistymiselle ja ulkomaalaisten opiskelijoiden houkuttavuudelle. Toisaalta OKM:n kyselyn mukaan korkeakouluista puolet eivät pidä nykyisten maksujen käyttöönottoa taloudellisesti kannattavana. Kielteistä kantaa perusteltiin maksujen aiheuttamalla työmäärällä, jonka kattamiseen tuotot eivät riitä (OKM 2022, 65). Nykyisellään korkeakoulut käyttävät merkittävän määrän tuloista maksuista vapautuksiin (emt., 67). Taloudellisen tuoton hakeminen edellyttäisikin tiukempaa politiikkaa maksujen suhteen. Näin ollen lukukausimaksuja voidaan edelleen kehittää paremmin koulutuksen kustannuksia kattavaksi.

Yliopistoilta odotetaan joustavuutta ja kykyä sopeutua politiikan vaatimuksiin ja edellytyksiin, mutta suoraa rahoitusta näihin toimiin ei juuri yksiselitteisesti osoiteta. Yliopistojen ottaessa laajempaa koulutusvastuuta ja korostamalla odotuksia vähenevästä valtionrahoituksesta tehdään lukukausimaksuista ”välttämätön paha” suomalaisen taloudellisen kilpailukyvyyn, yliopistojen rahoituspohjan ja opetuksen laadun takaamiseksi. Suomalaisen korkeakoulukentän uudistamista on 2000-luvulta alkaen nimenomaan perusteltu taloudellisella kilpailukyvyllä ja verrokkimaista jälkeen jäämisellä (Poutanen 2022). Tässä kontekstissa maksujen tarpeellisuuden perusteet löytynevät kasvavista opiskelijamääristä: Marinin hallituksen aikana muotoutunut tavoite nostaa vuoteen 2030 mennessä korkeakoulututkinnon suorittavien nuorten osuus vähintään 50 %:iin nuorten aikuisten, eli 25–34-vuotiaiden, ikäluokasta on osa OKM:n kansallista tutkimuksen, kehittämisen ja innovaatioiden tiekarttaa (OKM 2021; ks. myös VNK 2020).

Koulutustason korotus hahmotetaan OKM:n ja poliitikkojen taholla erittäin positiivisesti, koska se liittyy kansainvälisessä kilpailussa menestymisen

taloudelliseen kehukseen. Samaan aikaan opetusvastuun kasvattaminen ilman taloudellisten resurssien lisäystä käytännössä leikkaa olemassa oleviin opetus-resurssiin, mikä asettaa yliopistot vaikeaan välikäteen taloudellisen autonomian ja korkeakoulupolitiikan asettamien vaatimusten välillä. Juuri julkisen talouden tilaa ja menoleikkausten tarvetta koskevat poliittiset puheenvuorot (erityisesti VM 2022) huomioiden korkeakoulutuksen julkisen rahoituksen osuus tuskin ainakaan kasvaa, mikä lisää lukukausimaksujen kysyntää yliopistojen suunnalla. Mikäli tietotalouksien kansainvälistä kilpailua pidetään itseltään selvänä, tiekartan tavoitteista muodostuu korkeakoulupolitiikan kyseenalaistamattomia tavoitteita. Näin lukukausimaksut esitetään tavoitteiden käytännön toteutuskeinona, jolloin niitä voi olla vaikea uskottavasti vastustaa.

Tällöin lukukausimaksuista tulee tavallaan epäpoliittisia, talouden piiriin kuuluvia seikkoja, kuten edellä mainittu ”ekonomistikonsensus” antaisi ymmärtää (Swanson 2008). Rakentuva konsensus korkeakoulupolitiikan ja korkeakoulujen taloudellisen roolin suhteen asetetaan ikään kuin puoluepolitiikan ylittävän suomalaisen kilpailukyvyyn kontekstiin, jossa puoluekentän poikki puhutaan korkeakoulujen toimintaedellytysten turvaamisesta (Björn ym. 2019).

Näin olisi mahdollista pehmentää poliittisen vastuunkannon seurauksia niille puolueille, joiden hallitusvastuun aikana päätös maksuista tehtäisiin. Toisaalta ainakin kokoomuksen parissa on väläytelty lukukausimaksujen käyttöönottoa yksittäisten kansanedustajien toimesta poliittisenakin päätöksenä (esim. Meri 2022) – toki monien muidenkin julkisen talouden leikkausten ohella.

Lisäksi on huomioitava yliopistojen rehtorien neuvosto Unifi, jonka keskeisenä tehtävänä yliopistolain uudistuksesta lähtien on ollut yliopistojen toimintaedellytysten – rahoituksen – turvaaminen. Näin ollen Unifi esimerkiksi puolsi lukukausimaksuja EU/ETA-alueen ulkopuolisille opiskelijoille (Isotalo 2014). Rehtorit toivottivat tuolloin maksullisen uudistuksen tervetulleeksi, vaikka sen rahallinen merkitys – kuten myöhempi OKM:n raportti (OKM 2022) osoitti – ennakoitiin melko vähäiseksi (Länsi-Suomi 2015). Olisi siis luontaista, että yliopistojen rehtorit yksittäisesti tai Unifi keskitetysti pyytäisi asianomaisilta ministeriöiltä valmistelutöitä lukukausimaksujen laajamittaiseen käyttöönottoon. VM:n avausta loppuvuodesta 2022 kommentoineet rehtorit eivät ainakaan lukukausimaksuja tyrmää (Kangas ja Piirainen 2022).

Lisäksi korostamalla lukukausimaksujen yhteyttä yliopistoautonomiaan voidaan kääntää asetelma niin, että puoluepoliittinen sekaantuminen virkamiestyönä ja/tai yliopistojen aloitteesta tulleeeseen lukukausimaksusuositukseen ei kunnioittaisi yliopistojen autonomiaa. Yliopistojen strategisen johdon avoimuus instituutioittensa talouden turvaamiselle ei aina vastaa yliopistoyhteisön kantaa. Tähän sopii myös Hanna Kuuselan ym. (2021, 165) esittämä ajatus päivitetyistä, alun perin Burton Clarkin (1983) ajatuksesta valtioiden, markkinoiden ja ”akateemisen oligarkian” suhteesta: valtio, jota edustaa tässä tapauksessa OKM, elinkeinoelämä ja rehtoreiden ja muun akateemisen johdon muodostama akateeminen oligarkia on ainakin osittain rajannut yliopistoyhteisöt eli henkilöstön ja opiskelijat korkeakoulupoliittisen suunnittelun ulkopuolelle. Koska yliopistot ja korkeakoulut – tai tarkemmin niiden johdot – ovat vastuussa omasta taloudestaan, kasvavaan opetusvastuuseen voi niiden näkökulmasta olla vaikea vastata ilman julkisen rahoituksen kasvatusta, ellei lukukausimaksuja mahdollisteta.

Mahdollisena maksullisen koulutuksen poliittisena ohituskaistana on syytä mainita myös digitaalisen kurssitarjonnan edistäminen laajalla mutta verrattain hiljaisella konsensuksella: Juha Suoranta ja Marko Teräs (2022) korostavat Digivisio2030-hankkeen teknologisen kehitystyön roolia opiskelija-asiakkuuden edellytysten luomisena. Kustannustehokkuuden ohella markkinalogiikan omainen valinnanvapaus ja opintojen vauhdittaminen esiintyvät teknologisen kehitystyön asiakirjoissa lähes samoin kuin lukukausimaksuja edistävässä puheenvuorossa (Digivisio2030 2022) [8].

Kristallipallon tulkintaa

Kuten todettua, osa suomalaisen korkeakoulupolitiikan kommentoijista ja toimijoista – myös ministeriötasolla – vaikuttaa sisäistäneen akateemisen kapitalismin mukaisen yhteyden korkeakoulujen ja kansallisen kilpailukyvyyn välillä. Esimerkiksi Keskuskauppakamarin (2020) lukuvuosimaksuja puoltanut kannanotto yhdisti jo otsikkotasolla kansallisen kilpailukyvyyn korkeakouluihin. Mikäli julkisen sektorin menoja pyritään laskemaan niin, että samanaikaisesti panostetaan korkeakoulutukseen joko TKI:tä tai korkeakoulutusastetta korottamalla, lukukausimaksut voivat vaikuttaa intuitiiviselta

keinolta saavuttaa molemmat tavoitteet. Poliitikoiden kannalta olisi edullista, jos mahdollisesti kiistanalainen aloite ei olisi yksin heidän käsialaansa. Samalla korkeakoulutuksen siirtymä akateemisen kapitalismin piiriin vahvistuu, ja se voidaan analyytisesti asettaa samaan tutkimukselliseen jatkumoon, jossa on tutkittu siirrosta hyvinvointitalouden julkishyödykkeistä kohti markkina-logiikalla toimivaa kilpailuvaltiota (Heiskala ja Luhtakallio 2006).

Ottaen huomioon, että korkeakoulujen rahoitus nojaa jo nyt entistä useammin kilpailuille ja tulospainotteisille rahoitusmekanismeille ja että julkista rahoitusta osoitetaan yliopistoille jo nyt osin pääomituksen muodossa (Poutanen 2023), korkeakoulutuksen kiinnittyminen rahoitusmarkkinoille – ja finansialisaation piiriin – ei sekään vaikuta enää niin epätodennäköiseltä. Markkina-logiikan piirissä maksullinen koulutus nähdään arvokkaampana, sillä se on helpommin tuotteistettava koulutusvientiin ja etu korkeakoulujen kansainvälisessä kilpailussa.

Kyse näissä keskusteluissa ei koskaan ole vain korkeakouluista. Korkeakouluja on niin Suomessa kuin maailmallakin huudettu pelastamaan kansallinen kilpailukyky innovoimalla ja tuottamalla korkeasti koulutettua työvoimaa tukemaan kansantaloutta. Myös huippututkimusta täytyy tehdä, että voidaan saman logiikan mukaisesti kilpailla maineesta ja kunniaa rankinglistoilla sekä kansainvälisesti parhaista opettajista tai opiskelijoista.

Kilpailullinen diskurssi logiikoinen on läpäissyt jo monen suomalaisen korkeakoulun – mukaan lukien niiden henkilöstön (Poutanen 2022). On perusteltua katsoa Heikki Patomäen (2005) tavoin niitä korkeakoulujärjestelmiä, jotka ovat edenneet akateemisen kapitalismin polulla pidemmälle kuin suomalainen korkeakoulujärjestelmä, ja pohtia niiden kohtaamia ongelmia. Korkeakoulujen lukuvuosimaksut ovat ainoastaan edistäneet markkinaisuutusta ja finansialisaatiota eivätkä ole lisänneet yliopistojen taloudellista vakautta, saati yliopistolaisten hyvinvointia (Poutanen 2021). Lukuvuosimaksut eivät myöskään käytännössä riittäisi – kansainvälisesti ne eivät ole riittäneet – korkeakoulujen irtoamiseen julkisen rahoituksen piiristä. On myös mahdollista, ettei irtoaminen rahoituksellisesta ohjauksesta olisi edes korkeakoulupoliittisen ohjauksen kannalta toivottavaa (Poutanen 2023).

Kuten Jussi Systä ja Mikko Lahtinen (2020) kirjoittavat, lukukausimaksuissa ei ole kyse vain koulutuksesta maksamisesta vaan korkeakoulujen keskeisimmästä tehtävästä ja Suomen korkeakoulupoliittisesta linjasta. Koulutetaanko

opiskelijoista korkeakouluissa siis ensisijaisesti tietotalouden työntekijöitä vaihtosuhteisen koulutusprosessin kautta vai kriittisiä ajattelijoita (Laalo ja Jauhiainen 2019)? Vaikka nämä eivät ole täysin toisiaan pois sulkevia, kyse on jälleen painotuksesta ja prioriteeteistä. Mikä on se materiaallinen todellisuus, joka määrittää toiminnan suuntaa?

Viitteet

- 1) Tässä artikkelissa lukukausi- ja lukuvuosimaksuja käytetään rinnakkain toistensa synonyymeina, koska molemmissa on yhtä lailla kyse korkeakoulutuksen maksuista.
- 2) Artikkelin kirjoittaja osallistui strategiatyöhön osana kotietnografista tutkimusta Tampereen yliopistofuusioon (ks. Poutanen ym. 2021).
- 3) Kuusela ym. (2021) ovat huomauttaneet yliopistoautonomian tarkoittavan entistä enemmän yliopistojen hallinnollista autonomiaa, ei tieteen tai yliopistolaisten toimintavapautta sinänsä.
- 4) Mielenkiintoisesti myös Australiassa lukuvuosimaksut olivat paikallisen Labour-puolueen edistämiä (McCarthy ym. 2017, 1019).
- 5) Andrew Adonis (2017) myös kuvaa, kuinka maksut aluksi perusteltiin tasa-arvoisella takaisinmaksujärjestelmällä, joka kuitenkin ajan myötä siirrettiin nollakorosta markkinakorkoon. Lainajärjestelmän ehdot ovat muutenkin muuttuneet paljolti lainaa ottaneiden (entisten) opiskelijoiden haitaksi (Mitchell 2023).
- 6) Työntekijöiden työhyvinvointia harvemmin korotetaan vastaavaksi ohjaavaksi indikaattoriksi. Tyytymättömyys esimerkiksi angloamerikkalaisessa korkeakoulutuskentässä on suurta (Erickson ym. 2021), ja Suomessakin yliopistojen työhyvinvointikyselyt maalaavat melko lohdutonta kuvaa akateemisen työn arjesta (Kuusela 2020).

7) Toisaalta vaikuttaa myös siltä, että harva ulkomaalainen opiskelija on maksanut täyttä lukuvuosimaksua (Palomaa 2018).

8) Digivisio2030:n teknologista toteutusta edistää voittoa tavoittelematon IT-kehitysyhtiö CSC Tieteen tietotekniikan keskus Oy, jonka omistaa Suomen valtio ja suomalaiset korkeakoulut. OKM on yrityksen keskeinen/keskeisin asiakas. Digivisio2030-dokumentaatiossa tiedostetaan akuutisti maksullisen koulutuksen edellyttämät lakimuutokset.

Kiitokset

Kiitokset Marko Teräkselle Digivisio2030-kuvion taustojen avaamisesta. Artikkelini on syntynyt osana tutkimushankkeita, jotka ovat rahoittaneet Koneen Säätiö (201804358) ja Suomen Akatemia (325976).

Lähteet

- Anonymous Academic. 2015. My students have paid £9,000 and now they think they own me. *The Guardian*, 18.12.2015. <https://www.theguardian.com/higher-education-network/2015/dec/18/my-students-have-paid-9000-and-now-they-think-they-own-me> [Luettu 1.12.2022]
- Adonis, Andrew. 2017. I put up tuition fees. It's now clear they have to be scrapped. *The Guardian*, 7.7.2017. https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/jul/07/tuition-fees-scrapped-debts-graduates-andrew-adonis?CMP=share_btn_link [Luettu 1.12.2022]
- Andrew, Jane, Baker, Max, Guthrie, James ja Martin-Sardesai, Ann. 2020. Australia's COVID-19 public budgeting response: the straitjacket of neoliberalism. *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*, 32:5, 759–770. <https://doi.org/10.1108/JPBAFM-07-2020-0096>
- Ball, Stephen J. 2021. *The education debate*. 4. painos. Bristol: Policy Press and Bristol University Press.

- Björn, Ismo, Saari, Jarno ja Pöllänen, Pirjo. 2017. 'Päätettiin turvata yliopistojen rahoituksen pitkäjänteisyys': Opetusministereiden poliittinen puhe ja yliopistolaitoksen uudistamisen retoriikka. *Yhteiskuntapolitiikka*, 82:1, 76–85. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201706137143>
- Cantwell, Brendan ja Kauppinen, Ilkka. 2014. *Academic capitalism in the age of globalization*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Clark, Burton. 1983. *The higher education system*. Berkeley: UC Press.
- Davis, Gerald F. ja Kim, Suntae. 2015. Financialization of the economy. *Annual Review of Sociology*, 41, 203–221. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-073014-112402>
- Digivisio2030. 2022. Tarkastelunäkökulmat Digivisio2030:een. <https://digivisio2030.fi/wp-content/uploads/2022/03/Tiivistelmä%CC%88t-korkeakoulujen-kyselyn-vastauksista-2-na%CC%88ko%CC%88kulmat-Digivisioon.pdf> [Luettu 1.12.2022]
- Eaton, Charlie, Habinek, Jacob, Goldstein, Adam, Dioun, Cyrus, García Santibáñez Godoy, Daniela ja Osley-Thomas, Robert. 2016. The financialization of US higher education. *Socio-Economic Review*, 14:3, 507–535. <https://doi.org/10.1093/ser/mwv030>
- Engelen, Ewald, Fernandez, Rodrigo ja Hendrikse, Reijer. 2014. How finance penetrates its other: a cautionary tale on the financialization of a Dutch university. *Antipode*, 46:4, 1072–1091. <https://doi.org/10.1111/anti.12086>
- Erickson, Mark, Hanna, Paul ja Walker, Carl. 2021. The UK higher education senior management survey: a stactivist response to managerialist governance. *Studies in Higher Education*, 46:11, 2134–2151. <https://doi.org/10.1080/03075079.2020.1712693>
- Eskelinen, Teppo ja Jonker-Hoffrén, Paul. 2017. Taloustiede episteemisenä yhteisönä ja kamppailu asiantuntijuudesta. *Poliittinen talous*, 5:1, 91–120. <https://doi.org/10.51810/pt.96125>
- Kangasharju, Aki, Kauhanen, Antti, Koski, Heli, Kuusela, Olli-Pekka, Kuusi, Tero, Maczulskij, Terji, Puonti, Päivi ja Valkonen, Tarmo. 2022. Muistioita tulevalle hallitukselle: Kannustava Suomi-strategia kasvun kiihdyttämiseksi ja velkaantumisen kääntämiseksi laskuun. Helsinki: Elinkeinoelämän tutkimuslaitos. <https://www.etla.fi/wp-content/uploads/ETLA-Hallitukselle-2022.pdf> [Luettu 30.11.2022]

- EUA (European University Association). 2017. University autonomy in Europe III. Country profiles. Bryssel: European University Association.
<https://eua.eu/downloads/publications/university%20autonomy%20in%20europe%20iii%20country%20profiles.pdf> [Luettu 30.11.2022]
- Fleming, Peter. 2021. *Dark academia: how universities die*. Lontoo: Pluto Books.
- Gronow, Jukka. 2022. Talouden finansialisaatio ja uudet finanssimarkkinat: Hintavaihtelu sijoituskohteena. *Tiede & edistys*, 47:3, 199–209.
<https://tiedejaedistys.journal.fi/article/view/115146> [Luettu 6.1.2023]
- Heiskala, Risto ja Luhtakallio, Eeva (toim.). 2006. *Uusi jako: miten Suomesta tuli kilpailukyky- yhteiskunta?* Helsinki: Gaudeamus.
- Henttonen, Akseli. 2008. *Valinnanvapaus, vastuu ja tasa-arvo – Koulutuksen kustannusten jakaminen*. Kalevi Sorsa Säätiön julkaisuja 3/2008. Helsinki: Kalevi Sorsa Säätiö.
- Hilpelä, Jyrki. 2004. Kasvatusvastuusta tulosvastuuseen. *Kasvatus*, 35:4, 435–444.
<https://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-1382966>
- Isotalo, Heikki. 2014. Rehtorit lukukausimaksujen puolesta. *Työkkäri: Turun ylioppilaslehti*, 9/14, 5.
- Jayasuriya, Kanishka. 2020. COVID-19, markets and the crisis of the higher education regulatory state: the case of Australia. *Globalization*, 18:4, 584–599.
<https://doi.org/10.1080/14747731.2020.1815461>
- Kaidesoja, Tuukka ja Kauppinen, Ilkka. 2018. Akateeminen kapitalismi nykyisessä tiedepolitiikassa. *Tiede & edistys*, 43:2, 95–123.
<https://doi.org/10.51809/te.105282>
- Kangas, Laura ja Piirainen, Elli. 2022. Korkeakoulujen rehtorit voisivat harkita lukukausimaksuja, mutta ”halpakouluja” ei haluta. *Yle*, 13.12.2022.
<https://yle.fi/a/74-20008317> [Luettu 14.12.2022]
- Karhu, Tuomo. Opiskelijat yksimielisesti lukukausimaksuja vastaan. *Turun Sanomat*, 7.3.2007. <https://www.ts.fi/uutiset/1074185287> [Luettu 19.12.2022]
- Kauppinen, Ilkka. 2015. Towards a theory of transnational academic capitalism. *British Journal of Sociology of Education*, 36:2, 336–353.
<https://doi.org/10.1080/01425692.2013.823833>
- Kauppinen, Ilkka ja Kaidesoja, Tuukka. 2014. A shift towards academic capitalism in Finland. *Higher Education Policy*, 27, 23–41.
<https://doi.org/10.1057/hep.2013.11>

- Keskuskauppakamari. 2020. Kilpailukyvyyn avaimet 2020-luvulla – Suomesta maailman kilpailukykyisin maa. <https://kauppakamari.fi/wp-content/uploads/2020/04/kilpailukyvyyn-avaimet.pdf> [Luettu 30.11.2022]
- Kivinen, Osmo ja Hedman, Juha. 2016. “Suomalaisen korkeakoulutuksen kansainvälinen taso on väitettyä parempi – Mahdollisuuksien tasa-arvo ja korkea osaaminen.” *Yhteiskuntapolitiikka*, 81:1, 87–96. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201602196554>
- Kivistö, Jussi, Pekkola, Elias, Nordstrand Berg, Laila, Foss Hansen, Hanne, Geschwind, Lars ja Lyytinen, Anu. 2019. Performance in higher education institutions and its variations in Nordic policy. Teoksessa Rómulo Pinheiro, Lars Geschwind, Hanne Foss Hansen ja Kirsi Pulkkinen (toim.), *Reforms, organizational change and performance in higher education*. Cham: Palgrave Macmillan, 36–67. https://doi.org/10.1007/978-3-030-11738-2_2
- Kuusela, Hanna. 2020. Kuuleeko strateginen johto? Katsaus yliopistojen työhyvinvointikyselyjen tuloksiin. *Tiedepolitiikka*, 45:2, 30–35.
- Kuusela, Hanna, Kaleva, Veera, Tomperi, Tuukka, Poutanen, Mikko ja Tervasmäki, Tuomas. 2021. Korkeakoulupolitiikan muuttuvat valtasuhteet Suomessa: Säätiöyliopiston synty ja kamppailu yliopistodemokratiasta. *Politiikka*, 63:2, 158–187. <https://doi.org/10.37452/politiikka.101246>
- Kämppe, Marja-Liisa. 2021. Ulkomaalaisten opiskelijoiden lukuvuosimaksuihin on totuttu, jatkossa Itä-Suomessa kiinnitetään enemmän huomiota suomen kielen opetteluun. *Yle*, 10.9.2021. <https://yle.fi/a/3-12090929> [Luettu 1.12.2022]
- Laalo, Hanna ja Jauhiainen, Arto. 2019. Yrittäjyyttä akatemiaan! Suomalaisen yliopistokoulutuksen problematisoituminen yrittäjyysdiskursseissa. *Aikuiskasvatus*, 39:2, 92–107. <https://doi.org/10.33336/aik.82983>
- Loveday, Vik. 2018. The neurotic academic: Anxiety, casualization, and governance in the neoliberal university. *Journal of Cultural Economy*, 11:2, 154–166. <https://doi.org/10.1080/17530350.2018.1426032>
- Länsi-Suomi. 2015. Rehtorit kiittävät, työntekijät ja opiskelijat epäilevät. *Länsi-Suomi*, 26.10.2015. <https://ls24.fi/stt/rehtorit-kiittavat-tyontekijat-ja-opiskelijat-epailevat> [Luettu 30.1.2023]

- McCarthy, Greg, Song, Xianlin ja Jayasuriya, Kanishka. 2017. The proletarianisation of academic labour in Australia. *Higher Education Research & Development*, 36:5, 1017–1030. <https://doi.org/10.1080/07294360.2016.1263936>
- Meri, Otto. [@OttoMeri]. 2022. “- korkeakoulujen lukukausimaksut käyttöön - valtion rahoittamien hissitukien lakkauttaminen - lääkärihelikopteritoiminnan lakkauttaminen - kuntien määrän radikaali vähentäminen - hyvinvointialueiden määrän vähentäminen - lomarahen leikkaaminen. Twitter, 2.9.2022. <https://twitter.com/OttoMeri/status/1565649234224975873> [Luettu 1.12.2022]
- Mitchell, Nic. 2023. Student loan system now a ‘Frankenstein monster’, says expert. *University World News*, 13.1.2023. <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=2023011310340554> [Luettu 18.1.2023]
- Morrissey, John. 2013. Governing the academic subject: Foucault, governmentality and the performing university. *Oxford Review of Education*, 39:6, 797–810. <https://doi.org/10.1080/03054985.2013.860891>
- Määttänen, Niku ja Vihriälä, Vesa. 2017. Kolme keinoa turvata tutkimuksen ja koulutuksen rahoitus. ETLA Muistio 58. <https://www.etla.fi/wp-content/uploads/ETLA-Muistio-Brief-58.pdf> [Luettu 30.11.2022]
- Münch, Richard. 2020. *Academic capitalism. Universities in the global struggle for excellence*. New York: Routledge.
- Nieminen, Marjo ja Tuijula, Tiina. 2011. “Sen tulee olla palveleva ‘yritys’.” Opiskelijoiden käsitykset yliopistosta oppimisympäristönä. *Kasvatus*, 42:3, 210–221. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-1530655>
- OKM. 2018a. Kokemuksia lukuvuosimaksujen käyttöönotosta lukuvuonna 2017–2018 – seuranta- ja arviointityöryhmän väliraportti. 13.11.2018. https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/b7796c80-ea0d-45fd-8d47-9c79726030e8/05e427e6-263b-4809-b5a8-3c2545f49037/RAPORTTI_20181114131257.pdf [Luettu 30.11.2022]
- OKM. 2018b. Luovuutta, dynamiikkaa ja toimintamahdollisuuksia: Ehdotus ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen rahoitusmalleiksi vuodesta 2021 alkaen. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:35. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-600-3> [Luettu 30.11.2022]

- OKM. 2021. Kansallinen tutkimuksen, kehittämisen ja innovaatioiden päivitetty tiekartta. 14.12.2021. <https://okm.fi/documents/1410845/22508665/Kansallinen+tutkimuksen,+kehitt%C3%A4misen+ja+innovaatioiden+p%C3%A4ivitetty+tiekartta.pdf/b47931b4-3490-01a4-b2e2-83193329c5ef/Kansallinen+tutkimuksen,+kehitt%C3%A4misen+ja+innovaatioiden+p%C3%A4ivitetty+tiekartta.pdf?t=1639483581267> [Luettu 30.11.2022]
- OKM. 2022. Kokemuksia lukuvuosimaksujen käyttöönotosta suomalaisissa korkeakouluissa: Korkeakoulujen lukuvuosimaksujen käyttöönoton seuranta- ja arviointityöryhmän loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2022:3. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-790-1> [Luettu 13.12.2022]
- Olszen, Mark ja Peters, Michael A. 2005. Neoliberalism, higher education and the knowledge economy: From the free market to knowledge capitalism. *Journal of Education Policy*, 20:3, 313–345. <https://doi.org/10.1080/02680930500108718>
- Palomaa, Antti. 2018. Korkeakoulujen lukuvuosimaksujen yllättävä todellisuus: Vain kourallinen ulkomaisista opiskelijoista maksaa täyden maksun. *Yle*, 19.4.2018. <https://yle.fi/a/3-10165916> [Luettu 1.12.2022]
- Patomäki, Heikki. 2005. *Yliopisto oyj. Tulon johtamisen ongelmat – ja vaihtoehto*. Helsinki: Gaudeamus.
- Plamper, Raakel ja Jauhiainen, Arto. 2021. Opiskelijat korkeakoulun asiakkaina – Katsaus kansainväliseen tutkimuskirjallisuuteen. *Kasvatus*, 52:1, 79–94. <https://doi.org/10.33348/kvt.107966>
- Poutanen, Mikko. 2021. Opas synkeän akatemian tunnistamiseen. *Poliittinen talous*, 9:1, 184–191. <https://doi.org/10.51810/pt.110577>
- Poutanen, Mikko. 2022. Competitive knowledge-economies driving new logics in higher education – reflections from a Finnish university merger. *Critical Policy Studies*. <https://doi.org/10.1080/19460171.2022.2124429>
- Poutanen, Mikko. 2023. Tulossa. From R&D innovation to academic capitalism in Finland. *Scandinavian Journal of Public Administration*. Special issue.
- Poutanen, Mikko, Tervasmäki, Tuomas ja Harju, Auli. 2021. Katse sisäänpäin: Yliopistoreformin organisatoriset jännitteet kotietnografian silmin. *Tiede & edistys*, 46:1–2, 28–46. <https://doi.org/10.51809/te.109599>

- Poutanen, Mikko, Tomperi, Tuukka, Kuusela, Hanna, Kaleva, Veera ja Tervasmäki, Tuomas. 2022. From democracy to managerialism: foundation universities as the embodiment of Finnish university policies. *Journal of Education Policy*, 37:3, 419–442. <https://doi.org/10.1080/02680939.2020.1846080>
- Pursiainen, Heikki. [@pursiain]. 2017. “Avaatko vähän sitä mihin tämä ekonomistikonsensuksen vastainen näkemyksesi perustuu? Minusta ETLA:n muistio aika hyvä!” Twitter, 31.3.2017. <https://twitter.com/pursiain/status/847708890019934208> [Luettu 1.12.2022]
- Raivio, Kari. 2007. Suomen yliopistojen kestävä rahoitus pohja. 14.5.2007. EVA-Analyysi No. 1. EVA. https://www.eva.fi/wp-content/uploads/files/1973_EVA_Analyysi_no_1.pdf [Luettu 30.11.2022]
- Saarinen, Paula. 2022. Yliopistojen rahoitusmalli, tuloksellisuusohjaus ja akateeminen vastarinta. *Politiikasta*, 2.11.2022. <https://politiikasta.fi/yliopistojen-rahoitusmalli-tuloksellisuusohjaus-ja-akateeminen-vastarinta/> [Luettu 30.11.2022]
- Saunders, Daniel B. 2015. They do not buy it: Exploring the extent to which entering first-year students view themselves as customers. *Journal of Marketing for Higher Education*, 25:1, 5–28. <https://doi.org/10.1080/08841241.2014.969798>
- Savin, Anne. 2015. Opiskelijat vastustavat maksuja ja leikkauksia – Tampereellakin osoitettiin mieltä. *Yle*, 29.5.2015. <https://yle.fi/a/3-8028297> [Luettu 3.12.2022]
- Seuri, Allan ja Vartiainen, Hannu. 2018. Yliopistojen rahoitus, kannustimet ja rakennekehitys. Talouspolitiikan arviointineuvoston taustaraportti. https://www.talouspolitiikanarviointineuvosto.fi/wordpress/wp-content/uploads/2018/01/Seuri_Vartiainen_2018-1.pdf [Luettu 30.11.2022]
- Siivonen, Päivi. 2018. Näin Britanniassa. Koulutus laajentaa mieliä, ei opettajien kukkaroita. *Aikuiskasvatus*, 38:2, 168–173. <https://doi.org/10.33336/aik.88343>
- Slaughter, Sheila ja Cantwell, Brendan. 2012. Transatlantic moves to the market: the United States and the European Union. *Higher Education*, 63, 583–606. <https://doi.org/10.1007/s10734-011-9460-9>
- Slaughter, Sheila ja Rhoades, Gary. 2004. *Academic capitalism and the new economy: markets, state, and higher education*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

- Sundell, Taavi. 2017. Taloustiede, ideologia ja lukukausimaksut. *Politiikasta*, 25.5.2017. <https://politiikasta.fi/taloustiede-ideologia-ja-lukukausimaksut/> [Luettu 30.11.2022]
- Suoranta, Juha ja Teräs, Marko. 2022. Suomesta joustavan oppimisen mallimaa. Digivisio 2030-hankkeen ja korkeakoulutuksen digitalisaation kriittinen analyysi. *niin & näin*, 4/2022, 30–45. <https://netn.fi/node/8405> [Luettu 20.12.2022]
- Swanson, Jacinda. 2008. Economic Common Sense and the Depoliticization of the Economic. *Political Research Quarterly*, 61:1, 56–67. <https://doi.org/10.1177/1065912907306469>
- Systä, Jussi ja Lahtinen, Mikko. 2022. Lukukausimaksujen yliopisto. *Politiikasta*, 28.8.2020. <https://politiikasta.fi/lukukausimaksujen-yliopisto/> [Luettu 5.11.2022]
- TEM (Työ- ja elinkeinoministeriö). 2022. Kestävä talouskasvu ja hyvinvointimme tulevaisuus. Loppuraportti. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2022: 37. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164048/TEM_2022_37.pdf [Luettu 30.11.2022]
- Vihriälä, Vesa ja Määttä, Niku. 2017. Lukukausimaksut – vielä kerran. Etna, 12.4.2017. <https://www.etla.fi/ajankohtaista/kolumnit/lukukausimaksut-vielakerran/> [Luettu 30.11.2022]
- Vihriälä, Vesa, Holmström, Bengt, Korkman, Sixten ja Uusitalo, Roope. 2020. Talouspolitiikan strategia koronakriisissä. Valtioneuvoston julkaisuja 2020:13. Helsinki: Valtioneuvosto. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162224/VN_2020_13.pdf?sequence=48&isAllowed=y [Luettu 30.11.2022]
- Virén, Matti. 2011. Kuka maksaa 'ilmaisen' yliopisto-opetuksen? *Yhteiskuntapolitiikka*, 76:3, 332–338. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209117840>
- VM (Valtionvarainministeriö). 2022. Uudistuva ja kestävä Suomi: Valtiovarainministeriön virkamiespuheenvuoro 2022. Talouspolitiikka, hallintopolitiikka. Valtionvarainministeriön julkaisuja 2022:77. Helsinki: Valtiovarainministeriö. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164480/VM_2022_77.pdf?sequence=1&isAllowed=y [Luettu 14.12.2022]

- VNK (Valtioneuvoston kanslia). 2007. Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma: Vastuullinen, välittävä ja kannustava Suomi. <https://valtioneuvosto.fi/-/69-paaministeri-matti-vanhasen-ii-hallituksen-ohjelma> [Luettu 19.12.2022]
- VNK (Valtioneuvoston kanslia). 2015. EU/ETA-alueen ulkopuolelta tuleville korkeakouluopiskelijoille lukuvuosimaksut. 22.10.2015. <https://valtioneuvosto.fi/-/1410845/eu-eta-alueen-ulkopuolelta-tuleville-korkeakouluopiskelijoille-lukuvuosimaksut> [Luettu 30.11.2022]
- VNK (Valtioneuvoston kanslia). 2020. Kestävän ja kehittyvän yhteiskunnan ratkaisuja tuottava Suomi. <https://okm.fi/documents/1410845/4449678/Tutkimus-,+kehitt%C3%A4mis-+ja+innovaatiotoiminnan+tiekartta/259864dc-a31c-cbcf-30ad-e222724ccfa/Tutkimus-,+kehitt%C3%A4mis-+ja+innovaatiotoiminnan+tiekartta.pdf/Tutkimus-,+kehitt%C3%A4mis-+ja+innovaatiotoiminnan+tiekartta.pdf?t=1590137297000> [Luettu 30.11.2022]
- Vuori, Johanna. 2013. Are Students Customers in Finnish Higher Education? *Tertiary Education and Management*, 19:2, 176–187. <https://doi.org/10.1080/13583883.2013.784926>
- Yle. 2011. Brittiyliopistot haluavat korkeimman mahdollisen lukukausimaksun. *Yle*, 19.4.2011. <https://yle.fi/a/3-5345714> [Luettu 3.12.2022]
- Yle. 2019. Suomi kiinnostaa ulkomaalaisia opiskelijoita, vaikka opiskelusta tuli maksullista – hakijamäärät ovat jälleen reippaassa nousussa. *Yle*, 26.12.2019. <https://yle.fi/a/3-11134691> [Luettu 3.12.2022]